

DANCE, TIME AND COSMOGONY IN THE ORAL TRADITION OF THE BROGPA OF LADAKH, INDIA

Proletina Robova

“St. Kliment Ohridski” University of Sofia, Bulgaria

Abstract: *In the present article, I outline some aspects of dance in the religious and festive traditions of the ethnolinguistic community Brogpa in Ladakh, India. It is one of the few Indo-Aryan groups in the region have that managed to preserve various elements of their archaic pre-Buddhist and pre-Islamic religious traditions. In this context, I explore the relationship of dance as a cultural practice to the cult of deities lha, part of the pre-Buddhist folk religion spread throughout the Tibetan cultural area. The focus here is on key aspects of the conceptual meaning of dance that can be traced back to the Dardic religious traditions of the community. The persistent presence of dance as a central motif in local cosmology, festive customs and oral tradition is examined.*

Keywords: *Brogpa, Dance, Lha, Ladakh, Folk Religion, Bonona*

ТАНЦ, ВРЕМЕ И КОСМОГОНИЯ В УСТНАТА ТРАДИЦИЯ НА ОБЩНОСТТА БРОГПА В ЛАДАКХ, ИНДИЯ

Пролетина Робова

Софийски университет „Св. Климент Охридски“, България

Танцът е един от важните концепти в културата и религиозните вярвания на *брогпа* – индоарийска етническа общност, говореща дардски език¹ и населяваща три села, Да, Гаркон и Дарчикс, разположени в северната част на долината на р. Инд в щата Ладакх, Индия в близост до Линията на контрол с Пакистан. Понастоящем тя е единствената дардска етнолингвистична група в региона, която, макар и приела будизма преди век и половина, все още съхранява множество архаични черти на два културнорелигиозни пласта. Първият се състои от различни предбудистки и предислямски религиозни вярвания и практики, наричани от някои изследователи *народна религия* (Tucci, 1980), (Samuel, 1993), разпространена в ареала на тибетско културно влияние, обхващащ цялото продължение на Хималаите, Каракорам и Тибетското плато. Вторият пласт може да бъде обозначен като дардски. Той е специфичен за общността и се състои от религиозни вярвания и практики, които имат паралели сред други дардски общности в региона на Гилгит-Балтистан, от където се смята, че е започнал и миграционният път на *брогпа*.

---

¹ Езикът на *брогпа* е диалект на шина, обозначен с ладакхския/тибетския термин „брогскад“ (*brog-skad*). Този лингвоним обаче до голяма степен не се използва от самата общност, която нарича езика си *asi spera* (букв. „нашият език“), за разлика от други местни говори като ладакхи и, в днешно време, хинди и урду.

Мотивът за танца сред общността е тясно свързан с традицията за почитане на божества от класа *лха*, принадлежащ към народната религия. Те са концептуализирани като населяващи небесната сфера (Tucci, 1949: p. 720) или високопланинските пространства, където се простира света на божествата, наречен Станглха (*stang-lha*) или Лхаюл (*lha-yul*), обхващащ най-горния дял на триделната вселена – космологична представа, разпространена в Ладакх. Разположен под нея е човешкия свят Барсам (*barsam*), а под него е Йоглу (*yoglu*) или Лююл (*klu-yul*), светът на водните божества *лу* (*klu*) (Mills, 2013: p. 151).

Представите за *лха* могат да бъдат обособени в две концептуални полета. В първото те присъстват като множество индивидуални божества, притежаващи отделни имена, характеристики, генеалогии, светилища, на които са почитани, територии, свързани с тях и пр., като култът към тях в много отношения е сходен в цял Ладакх. Второто концептуално поле съдържа представата за божествата в колективна форма или като хомогенна група без ясно изразени индивидуални качества. Именно в нея откриваме различни местни специфики на култа, които го отличават от разпространените в региона локални варианти (Robova, 2023). Колективната форма на *лха* е в най-голяма степен доминирана от танца – те са божества, които непрестанно танцуват. Тази тяхна дейност опосредства както техните космологични функции, така и интеракцията им с хората.

Тук ще представя накратко три перспективи към танца, очертаващи неговата културна значимост за *брогла*. Ще се спра на един от централните космогонични митове на общността, на някои ключови аспекти от празника на жътвата *Бонона* (*Bonona*, брoг. „Големият празник“), както и на една лична история, която се е превърнала в легендарен наратив в местната устната традиция. Анализът почива на данни, събрани по време на серия от теренни проучвания в селата на общността от 2010 до 2013 г. и от 2016 до 2017 г.²

Космогоничният мит, с който ще започна, разказва за изначалното време, за съвместното съжителство на божествата и хората и тяхното разделяне. Предлагам негова версия, разказана от Цеуанг Норбу Нумпхелпа от село Да:

Преди лха и хората живеели заедно и непрекъснато танцували. Танцували и никога не се разделяли и поради това хората не можели да свършат никаква работа. Един добър човек се загрижил. Той слязъл в низините и се посъветвал с една старица: „Какво може да се стори, бабо? Лха и хората изобщо не се разделят.“ [Тя отвърнала:] „О, сине, лха са много свенливи и с една целувка ще си отидат. Така че тъй стори, тръгвай!“ „Добре!“ – рекъл той и се върнал горе. Там, по време на танц целунал едно божество. И като сторил така, всички лха [изведнъж] си отишли. Засрамили се [от целувката] и така хората и лха се разделили.

² Изследването е част от съвместен проект с моя колега индолог Александър Богданов, имащ за цел да документираща културата и устните традиции на *брогла* в Ладакх в контекста на социокултурните и икономическите промени в региона.

Тук е важно да се поясни, че в религиозните представи на *брогла* границите на божествената и човешката свят непрестанно се пресичат. Вместо като отвъдни, откъснати от видимия свят, пространствата, населявани от *лха* се простират върху конкретни топографски местности, селото, дома, дори човешкото тяло. Характерен за региона е един своеобразен култ към високите пространства – върхове, плата, високопланински проходи, които често са асоциирани с божествата *лха* и концептуализирани като техни проявления или местообитания.

В този контекст съвместното съществуване се разгръща на високо място. Митът преpraща към един предкосмогоничен етап, предшестваш ясното обособяване на божествената свят *Лхаюл* и човешката *Миюл*. В него виждаме как танцът на божествата има амбивалентен характер. Той съвместява както представи за благоденствие, наслада и единение, така за опасност, която застрашава и пречатства ежедневните дейности на хората. Мъжът, основният герой на мита, решава този проблем чрез прекъсване на колективното веселие. Това се реализира посредством трансгресивния акт на целувката, която довежда до сегментирането на света и може да се разглежда като своеобразен вторичен космогоничен акт. Тук следва да кажем, че в някои други версии на мита (Vohra, 1989: p. 37) трансгресията има и по-отчетливо сексуален характер, но в повечето случаи информантите се оказват не по-малко срамежливи от божествата и рядко говорят открито.

След този първоначален акт на разделяне на божества и хора именно танцът съдържа потенциала за тяхното повторно събиране, което е централен мотив във всички колективни празници на *брогла*. Акцент в тяхната ритуална структура е призоваването на *лха* от религиозните и ритуални специалисти и слизането им в територията на селото – акт, посредством който, поне за времето на празника, се преповтаря повествуването в мита единение.

Събитието, което в най-голяма степен възпроизвежда този мит е *Бонона* или големият празник на жътвата, провеждан през месец октомври преди жътвата на просото (Vohra, 1989: pp. 57-61), (Robova, 2019: pp. 173-176). Традиционно той се организира на ротационен принцип, веднъж на три години в три от селата на общността³, тъй като се вярва, че божествата не могат да присъстват едновременно навсякъде. Тук ще се фокусирам само върху няколко основни момента от празника.

Няколко дни преди началото му жрецът на селото, наречен *лхабдаг* (*lha-bdag*, „господар на *лха*“), се изолира при светилището, разположено в подножието на каменния рид над селото. Там той преминава през период на въздържание и усамотение, в края на който, посредством серия от ритуални актове, призовава божествата и ги довежда при хората.

В навечерието на празника главният певец на селото, наречен *бронгопа* (*bro-tgo-pa*, „водач на танца“), музикантите *дандангла* (*dang-dang-pa*) и мъжете на

³ След Разделянето село Ганокс остава от другата страна на Линията на контрол в Пакистан. Тъй като населението му постепенно бива ислямизирано, традицията на *Бонона* бива прекъсната там. В резултат на това днес празникът се чества една година в село Да, една в село Гаркон, а третата година се пропуска.

селото се събират при светилището, за да посрещат божествата. Начело с жреца *лхабдаг* и невидимите *лха*, процесията се спуска през високите части на селото до т.нар. *чангра* (*changra*) или ритуалния плац, където в продължение на пет нощи се провежда празникът *Бонона*. Шествието бива посрещнато от местните жените, които радостно размахват шапки и поклащат кандила с димяща хвойнови клонки, чиито дим се вярва, че пречиства пространството и се харесва на божествата. Според местните вярвания *лха* се настаняват на клоните на ореховото дърво, около което е организиран празничният терен. Голяма част от по-възрастните информанти споделят, че в миналото от тежестта на божествата клоните на ореха се снишавали с половин метър, докосвайки шапките на танцуващите.

Бонона преминава в песни и танци, като се вярва, че божествата танцуват редом с хората. Към края на вечерта веселието кулминира в танц наречен *брускор* (*bruskor*). При него редиците на мъжете се извиват изключително близо до тези на жените, като се вярва, че тази близост засрамва свенливите божества и ги кара да се оттеглят обратно на ореховите клони. В миналото по време на този танц мъжете и жените са си разменяли целувки. Тази практика е преустановена през 80-те години под външен натиск. Ето как Цанкан Церинг Лагжагпа от махалата Балдез на село Да описва как този обичай е бил провеждан в миналото:

Целувахме се – момчетата се нареждаха от едната страна, момчетата – от другата. Направо се нахвърляхме. Сега това приключи, тъй като [започнахме да го] смятаме за срамно... А трябваше поне по една-две [целувки] да оставим. Иначе лха и хората ще са все заедно, неразделни.

Репликата на Лагжагпа препраща към проблемния характер на танца и необходимостта от способ за неговото прекратяване. В нея намират отражение и някои съвременни проблеми, с които традиционната култура на *брогла* се сблъсква. Според една от версиите празничното целуване бива преустановено след като преди години по време на честването на *Бонона* присъствали генерал от армията и неговата съпруга. Попадайки наред веселието на празничния плац, жената бива целуната от мъж от общността, което предизвиква своеобразен скандал и води до налагане на забрана върху практиката. Според друга версия роля за прекратяването на традицията има будисткото монашество, което намира ритуалните целувки за непристойни и несъвместими с моралния ред, който се опитва да наложи (Вхан, 2014: р. 57).

Музикантите и жрецът прекарват всяка вечер от *Бонона* на празничния плац, поради вярването, че божествата не бива да бъдат оставяни сами. На следващия ден преди разсъмване изпълняват ритуалната музика *лхарна* (*lha-rnga*) в тяхна чест. На зазоряване пристигат жени от селото, които, под съпровода на музиката, принасят ритуални хлебчета и изпълняват танц. Привечер празненствата започват отново. И така до петия ден, когато, като завършек на *Бонона*, хората изпълняват специален танц, с който искат прошка от божествата и ги изпращат обратно в техния

свят. След него се образува дълга колона от хора, отново поведена от жреца и невидимите божества, която преминава през символична порта, формирана от протегнатите ръце на двама души, застанали в единия край на празничния плац. Минавайки през нея жрецът отвежда божествата до специален камък, изпълняващ ролята на своеобразен портал към техния свят, и така, както в мита, лха и хората отново се разделят.

И накрая съвсем накратко ще се спра на още един фрагмент от устната традиция на *брогла*, в която отново откриваме мотива за танца на лха. Тя е част от историята на рода Чунюпа от село Да, и е известна на членовете на неговото семейство, при които последните няколко години отсядахме по време на теренните проучвания. Предлагам нейна версия, разказана от Цеуанг Норбу Нумпхелпа:

Преди имало един старец от дома Чунюпа, който изгубил един от яковете си. Навсякъде го търсил, но така и не го намирал. Стигнал до дерето Чуру. Там, [на една поляна] заварил лха да танцуват. Облегнал се на тояжката си и се загледал.

След като извили девет танца, дядото си рекъл: „Окъснях много!“ и тръгнал да се връща. Като слязъл долу и се върнал вкъщи били минали вече няколко поколения и никой не го разпознал. Попитали го: „Кой си ти? От къде си?“. „Аз съм от рода Чунюпа“ – рекъл той. И като казал така, хората от дома му отвърнали: „Ти не си от нашите!“. „Напротив, съм!“ – казал той. „Как така ще си от нас?“ – възпротивили се другите. „От Чунюпа съм!“ – настоял той.

Посочил земите им: „Тази нива е наша, тази е наша, онази е наша.“ Като показал всички една по една, те разбрали, че говори истината. И като разбрали това, се сетили как едно време един старец от рода се изгубил и така и не се върнал.

Тази история отново се разгръща високо над човешките селища, в онези междинни територии, в които границите на божественото и човешкото се пресичат и размиват (Robova, 2018: pp. 157-158). В нея доминиращ е темпоралният аспект на танца на лха – макар и само наблюдател на свръхестествената сцена, която се разгръща пред него, Чунюпа придобива една нова перцепция за времето, която, в своята статичност, се приближава до сферата на божественото, концептуализирана като предкосмогонична, предшествваща времето.

Унесът на Чунюпа напомня на мита за изначалното време, който представя хората като погълнати от танца и неспособни да се отделят от лха. И тук безвремието на божественото веселие се проявява като несъвместимо с човешката дейност – старецът забравя за изгубения як и застива в съзерцание. Макар и да не се включва в танца, т.е. да не се възпроизвежда митологичното единение, самото пребиваване в близост до божествата го притегля към едно пространство, което, поне в хода на тази неочаквана теофания, придобива статуса на Лхаюл или територия, свят на лха.

Танците на *лха* се концептуализират в съзвучие с танцовите традиции в Ладакх, а именно като верижен танц, който очертава кръг. Божествата танцуват 9 пъти – магическо число в тибетската култура, чиято семантика може най-добре да бъде предадена като „всички“ или „много“, т.е. *лха* изпълняват множество танци пред Чунюпа. След края на това необичайно съприкосновение старецът е разомагьосан и времето възвръща своя нормален ход. Напускането на божествената сфера и завръщането в човешкия свят е репрезентирано от слизането/спускането от планината в по-ниските части, където е разположено селото – акт, който очертава космическата ос, сегментираща вселената на Лхаюл, свят на божествата, разположен в небесните сфери и високопланинските пространства, и Миюл, свят на хората, разположен в низините. Слизайки долу, доскорошното състояние на безвремие е противопоставено на перцепцията за изминало време – сцената, разиграла се пред стареца, е отнела десетилетия в човешки години.

В заключение може да се каже, че за *брогпа* танцът дава възможност за единение, препращащо към едно изначално състояние на света, в което човешката дейност изглежда онтологически невъзможна. Тази невъзможност бива преодоляна именно чрез прекъсването на танца и разделянето на божествата от хората – в мита за изначалното време и в ритуалната структура на *Бонона* това е постигнато чрез трансгресивен акт, а в историята на Чунюпа става от само себе си, може би защото старецът, в ролята на наблюдател, така и не се включва в танца на *лха*. Същевременно, както е отразено в символиката на празниците на общността, прекъсването на танца има не перманентен, а регулиращ характер, което дава на хората възможност да определят времето и контекстите, в които могат отново да бъдат заедно с божествата, за да пресъздадат, макар и за кратко, изначалното състояние на света. Това своеобразно овладяване и доместициране на безконтролните и хаотични божествени проявления подрежда и структурира човешкия свят. Заобиколен от божествени елементи и територии, които често остават извън пределите на видимото, заплашващи реда и структурата на битието, той бива трансформиран в сигурен и обитаем за хората. И все пак, както виждаме от историята за стареца от рода Чунюпа, този контрол често се измъква от ръцете на хората, които лесно могат да се окажат подвластни на омаята, която излъчва танцът на *лха*. В този смисъл танцът винаги се характеризира с известна амбивалентност. От една страна той носи опасността светът да се върне обратно в изначалното си предкосмогонично състояние, а от друга, именно това възвръщане към единението с божествата, предшестващо структурирането на света, е обект на желание, репрезентиран в ритуалната структура на централни за общността празници.

References // Използвана литература

- Bhan, M. (2014).** Counterinsurgency, Democracy, and the Politics of Identity in India: From Warfare to Welfare? Routledge, 2 Park Square, Milton Park, Abingdon.

- Mills, M. (2013).** Identity, Ritual and State in Tibetan Buddhism. The Foundations of Authority in Gelukpa Monasticism. New York: RoutledgeCurzon.
- Robova, P. (2018).** Vaplatyavaneto na bozhestvata lha v konteksta na religioznite predstavi na budiskite dardi v Ladakh (in Bulgarian). In: Manas: Yuzhna, Iztochna i Yugoiztochna Aziya – traditsionalizam, dinamika, globalizatsiya, pp. 153-169, v. 4(2), 2018. // [Робова, П. Въплътяването на божествата лха в контекста на религиозните представи на будистките дарди в Ладакх. В: Манас: Южна, Източна и Югоизточна Азия - традиционализъм, динамика, глобализация, с. 153-169, Том 4, 2, 2018.]
- Robova, P. (2019).** Vaplatyavaneto na bozhestva sred budiskite dardi v Ladakh: Etno-kulturologichen analiz (in Bulgarian): PhP dissertation, Sofia, 2019 // [Робова, П. Въплътяването на божества сред будистките дарди в Ладакх: Етно-културологичен анализ: дисертация за присъждане на образователна и научна степен „доктор“ по професионално направление 2.1. Филология (Индийски езици и култури), София, 2019.]
- Robova, P. (2023).** (In press) The Color of the Divine: On the Symbolism of White Among the Brogpa of Ladakh. In: Proceedings of the Seventh International Scientific Conference “The Silk Road”, Confucius Institute at Sofia University “St. Kliment Ohridski”
- Samuel, G. (1993).** Civilized Shamans. Buddhism in Tibetan Societies. Washington and London: Smithsonian Institution Press.
- Tucci, G. (1949).** Tibetan Painted Scrolls, Vol 2. Rome: La Libreria Dello Stato.
- Tucci, G. (1980).** The Religions of Tibet. Routledge & Kegan Paul Ltd.
- Vohra, R. (1989).** The Religion of the Brogpa of Ladakh. Investigations into their pre-Buddhist ‘Brog-pa Traditions. Skydie Brown International.

Пролетина Робова

Софийски университет „Св. Климент Охридски“, България

proletina.robova@gmail.com

AUTHOR'S DATA WERE PUBLISHED ACCORDING GDPR RULES AND PUBLICATION ETHICS OF THE JOURNAL (<http://www.math.bas.bg/vt/kin/>)

Received: 22 August 2023

Accepted: 12 September 2023

Published: 08 December 2023

DOI: <https://doi.org/10.55630/KINJ.2023.090206>

Abstract and keywords in Bulgarian

Резюме: В настоящата статия проследявам някои аспекти на танца в религиозните и празнични традиции на етнолингвистичната общност брoгпа в Ладакх, Индия. Тя е една от малкото индоарийски групи в региона, успели да съхранят различни елементи от своите архаични предбудистки и предислямски религиозни традиции. В този контекст разглеждам връзката на танца като културна практика с култа към божествата от класа лха, част от предбудистката народната религия, разпространена в целия тибетски културен ареал. Фокус тук са основни аспекти на концептуалното значение на танца, които могат да бъдат отнесени към дардските религиозни традиции на общността. Разгледана е устойчивата поява на танца като централен мотив в местната космология, празнични обичаи и устна традиция.

Ключови думи: брoгпа, танц, лха, Ладакх, народна религия, Бонона

KIN Journal, 2023, Volume 09, Issue 2

Science Series Cultural and Historical Heritage: Preservation, Presentation, Digitalization

Научна поредица Културно-историческо наследство: опазване, представяне, дигитализация

Научная серия Культурное и историческое наследие: сохранение, презентация, оцифровка

Editors Редактори/съставители

Prof. PhD. Petko St. Petkov

проф. д-р Петко Ст. Петков

Prof. PhD. Galina Bogdanova

проф. д-р Галина Богданова

Copy editors Технически редактори

Assist. prof. PhD. Nikolay Noev

гл. ас. д-р Николай Ноев

PhD. Paskal Piperkov

д-р Паскал Пиперков

© Editors, Authors of Papers, 2023

© Редколегия, Авторски колектив, 2023

Published by Издание на

Institute of Mathematics and Informatics

Институт по математика и

at the Bulgarian Academy of Sciences,

информатика при Българска академия на

Sofia, Bulgaria

науките, София, България

<http://www.math.bas.bg/vt/kin/>

ISSN: 2367-8038